

Az állami gyermekvédelem fejlesztéséről

ÍRTA:

Dr. SZANA SÁNDOR

a temesvári magyar királyi állami gyermekmenhely
s a „Fehér Kereszt” délvidéki gyermekvédő egyesület
igazgató főorvosa.

TEMESVÁR 1903
UHRMANN HENRIK
KÖNYVNYOMDÁJA.

Az állami gyermekvédelem alatt az állam azon ténykedéseit értjük, melyeknek célja:

1. a gyermeknek testi degenerációját;
2. a gyermek erkölcsi degenerációját;
3. a gyermekek excessiv halálózását megakadályozni vagy rövidebben a gyermekek közegészségügyének az emelése.

Hogy a gyermeknek erkölcsi védelmére szükség van, azt, tekintve a gyermeknek erkölcsi és fizikai tehetetlenségét, vagyis tekintve a gyermekkor védtelenségét, bizonyítani nem kell; hogy a testi degeneráció s a nagy halálozás ellen küzdeni kell s lehet sociálhigienikus berendezésekkel, azt azon egyetlenegy statisztikai adattal bizonyítom, hogy 100 közellátásra szoruló anya csecsemője közt az első évben 50, 100 önálló foglalkozású ember csecsemője közt 25 és

100 uralkodó fejedelmi csecsemő közt évente csak 7 hal el. Kétségtelen tehát, hogy a sociálhigiénének feladata eredménynyel járhat. A magyar állam egész 1898-ig a következő intézkedéseket tette gyermekvédelem ügyében.

1. Tiltó intézkedések; ilyen:

a) abortus betiltása;

b) gyermekki tevés eltiltása;

c) a nem gyógykezeltetés büntetése a hét éves korig;

d) büntetlenség a büntetendő cselekmények miatt a 12 éves korig.

2. Védő intézkedések:

a) gyámügyi intézkedések:

b) dajkaságba adott gyermekek feletti községi felügyelet;

c) bábaiskolák;

d) oltási kényszer;

e) óvodák, iskolák, fogyatékosok számára való iskolák;

f) ismétléssel foglalkozó ifjúsági egyesületek;

g) javító intézetek.

Ezen állami gyermekvédelmi intézkedéseket betetőzi az 1898. XXI. törvénycikk, az 1901. VIII. t.-c. és az 1901. XXI. t.-c. által kreált nagyszabású gyermekvédelmi actió, Széll Kálmán örök dicsőségét hirdető kultur-

történeti jelentőséggel bíró alkotása: *a közellátásra szoruló s erkölcsileg elhagyatott gyermeknek állami gondozása a 15 éves korig.*

A magyar állam az összes kulturnemzetek közt legelsőnek kimondta, hogy mindazon gyermekek, kiket övéik eltartani képtelenek, vagy kik árvaszék határozata szerint gyermeküket nevelni erkölcsileg képtelenek, a magyar állam által az állami menhely keretén belül gondoztatnak.

Ezen intézmény nemcsak nagyszabású koncepciója által, de a kivitelben tanúsított rendkívüli liberalizmusa, minden bürokratizmus mellözése által, a higiéné minden modern vívmányának gondos tekintetbe vétele által a magyar államnak rendkívüli és múlhatatlan dicsőségére szolgál. Magyarországon ma minden övéi szegénysége által közellátásra szoruló gyermek vagy pedig oly beteg gyermek, kinek szülői a különösebb ápolást meg nem adhatják, vagy pedig oly gyermek, kinek eltartói erkölcsileg eltévelyedettek, minden nehézkes formalitás nélkül állami gondozásba kerül. Az állami gondozás a lehető legtökéletesebb, amennyiben gondosan kiválasztott és állandóan gondosan ellenőrzött családoknál helyezi el a gyermekeket, a beteg és különösebb ápolást igénylő gyermeknek pedig modern, tágas, a higiéné elvei szerint veze-

tett intézetekben nyújt gyógykezelést s mind-
 ezt a 15 éves korig. Azután is gondos-
 kodik, hogy a gyámtörvény révén, a gyer-
 mek mentor nélkül ne maradjon.

Midőn a magyar állami gyermekvédelem-
 nek ily tökéletes alapját látjuk, midőn a
 legnehezebb részét a gyermekvédelemnek az
 állam már magára vette, a gyermekek nyil-
 vános egészségügyével foglalkozóknál önkén-
 telenül felmerült ezen szép alapon létesített
 épületet minden irányban tökéletesbíteni és
 kiépíteni.

A munka legnagyobb része már meg-
 történt s 'amit még most kívánnunk kell
 az állami gyermekvédelem kiépítése ügyé-
 ben, az a már végzett munkához képest
 aránytalanul kis anyagi áldozattal jár s
 inkább csak a meglévő intézkedéseknek
 gondos szakavatott kigömbölyítéséből áll.

A szülei házában nevelkedő és az ország
 által gondozott egész elhagyatott gyermekeken
 kívül létezik még a gyermekek egy csoportja,
 kikről övéi gondoskodnak ugyan, amennyiben
 őket elhelyezik idegen vagy rokonsaládoknál
 s értük saját maguk fizetik a gondozási díjat.
 Ezen nem kis csoportja a gyermekeknek,
 szoptatós dajkák, bonne-ok, gyári munkás-
 nők, jobban fizetett cselédek, özvegyiségre

jutott férfiak, kivándorlottak gyermekei. Ezen gyermekek között a halálozás szintén igen nagy, aminek oka nem a nyomor, hanem a tudatlanság. »Nyomor és tudatlanság ölik gyermekeinket«, mondja a híres francia gyermekvédő, Strauss senator.

Mint csecsemők ezen gyermekek rendszerint mesterséges táplálkozásra vannak utalva és a gyermekek e csoportjának ezen része között a halálozás óriási. Népünk között a mesterséges táplálás legegységesebb ismeretei is alig ismeretesek. A babona ezer és ezer neme az anyamellől megfosztott gyermeknek biztos halálát eredményezi.

Közel fekvő tehát a gondolat, hogy ezen dajkaságba adott gyermekek felügyelete szabályoztassék. Az 1876. XIV. közegészségügyi törvény 25. §-a tényleg a községek kötelességévé teszi a dajkaságba adott gyermekek feletti felügyeletet. Azonban ezen 25 évnél idősebb törvényes rendelkezés talán kevés kivétellel csak írott malaszt maradt. A feladatokkal túlhalmozott községek és különösen a megélhetéssel küzdő községi orvosok ezen feladatot végezni nem tudták. Franciaországban külön törvény, a Loi Roussel protegálja a dajkaságba adott gyermekeket, külön díjazást húzó orvosok végezik ezen szigorúan elő- és körülírt ellenőrzést.

Midőn Magyarország az állami gyermekmenhelyekben a családi gondozásban elhelyezett gyermekek ellenőrzésére kitűnően berendezett közeggel bír, feltétlenül követelhető és kétségtelenül semmi oldalról, sem a menhely részéről, sem az eddig e feladattal megbízott község részéről, nem fog ellenmondásra találni, ha követeljük, hogy Magyarországon törvény által elrendelendő:

I. Magyarországon 6 éven aluli nem saját gyermeket, gondozásba venni és adni csak állami gyermekmenhely közvetítésével szabad.

Az állami gyermekmenhely meg fogja állapítani, a gyermek az illetőre gondozás céljából bízható-e s a közellátásra szoruló gyermekeknél alkalmazott ellenőrzési rendszerrel a gyermek fejlődését s gondozását állandóan ellen fogja őrizni. Kétségtelen, hogy ezen ellenőrzés számos gyermek életét meg fogja menteni és a helyes és jó gyermekápolás elveit számos új helyre fogja vinni.

A szoptató bérdaikká kérdése, melyre a laikus közönség figyelmét Brieux »Les Remplaçants« című drámájában ügyesen felhívta, sociális szempontból csak egyféleképp ítéltető meg, t. i. csakis elítélhető. A rabszolgaságra emlékeztető tény marad mindig, ha egy anya gyermekének szoptatá-

sától pénzért elvonatik, hogy drága kincsét, anyatejét egy más gyermeknek adja oda. Ezen tényt, mondom, sociális és étikai szempontból csak elítélni kell. De addig, míg társadalmi viszonyaink ily üzleteket lehetőségessé tesznek, addig gondoskodjunk, hogy az anya emlőjétől durva anyagi eszközökkel, a gazdaságilag erősebb brutalitásával megfosztott gyermek, az életnek legalább megmentessék. De a bérdajkát vevőnek sem lehet közömbös, ha egy csepp emberi érzés lakik még benne, hogy saját gyermekének egy másik ember életét kellett-e feláldozni, vagy pedig emberi élet áldozata nélkül tudott gyermekének dajkát szerezni. S ezért újból csak a francia áldásos Loi Roussel egy pontjának átültetését kérjük, midőn törvény által elrendelendőnek véljük, hogy:

**II. Szoptatós dajkának csak az me-
hessen, kinek saját gyermeke legalább
négy hónapos.**

Az osztrák lelencházakban, a magyar »Fehér keresztí-egyesületben és legújabban a magyar állami gyermekmenhelyekben sok ezer újszülött s néhány hetes gyermeket helyeztek el 6, 8 és 10 hónapos anya tején. S gyakorlatilag kétségtelen a tény, hogy akár újszülött is kifogástalanul fejlődhetik 5, 6, 7 hónappal sőt még többel idősebb tején.

De a tudományos elméleti kutatás is bebizonyította, hogy a női tej vegyi összetételének a korral való ingadozásai sokkal kisebbek, mint ama vegyi különbségek, melyek a tejben reggel és este, sőt a szoptatás elején és a szoptatás végén vannak. Egy női tej beválásának (Bekömmlichkeit) kritériuma nem az anyatej kora. Lehetőleg csak egy éven túl ne legyen, amidőn gyakran mennyiségileg ki nem elégítő kezd lenni, igen gyakran azonban ezen mennyiségi fogyás csak a 18., 19. hónappal lép fel, midőn azonban a mennyiségi fogyás a gyermek minden kára nélkül már mesterséges táplálkozással pótolható. Hogy a szoptatós bér-dajka saját gyermekére mit jelent az, ha legalább négy hónapot saját anyja által szoptattatott, azt a statisztikának azon abszolút ténye fogja a jó érzésen kívül is bizonyítani, hogy a csecsemőhalálozás 75 %-a az első négy hónapra esik.

A közellátásra szoruló gyermekek az idegeneknél dajkaságba adott gyermekeknek így állami felügyelet s szakszerű ellenőrzés alá helyezése által, a direkt követett célon kívül remélhető az is, hogy a helyes és józan gyermektáplálkozás kérdése lassan-lassan a köznép tulajdonába fog átmenni. Magyarországon körülbelül 50.000 csecsemő

hal, el emésztési zavarokban, sok ezer meggyógyul az emésztési zavarokból, de meggyengülve, megfogyva, úgy hogy csakhamar valamely más interkurrens betegség áldozata lesz gyengült ellentálló képessége folytán. A tudatlanság ezen áldozatainak száma remélhető, hogy az államilag ellenőrzött gyermekeknek nevelő szüleivel közölt utasítások terjedése révén szintén ilyen közvetett módon kisebb lesz. Egy-egy az állami ellenőrzés mellett minden túltömés nélkül jól fejlődő gyermek, minden egyes megbetegedett s az állami ellenőrző orvos által restringált diétával meggyógyított csecsemő, minden egyes emésztési zavar, hol a szigorú és fegyelmi joggal (a gyermek elvételét illetőleg) bíró állami ellenőrző orvos kimutatta a nevelő szülőnek, hogy valamely baj miatt síró gyermeknek csillapítóként folyton adott táplálék vagy mákony tette a gyermeket beteggé, szóval minden ilyen gyakorlatilag keresztülvitt példa többet fog használni, mint sok százezer broschür vagy előadás. Minden egyes így nevelt gyermekről mintegy középpontból köralakban ki fog sugározni a helyes gyermektáplálkozás ismerete népünk közé.

A hét éven aluli gyermekek kötelező gyógykezelését követelő közegészségügyi törvény már 25 éves. Azonban az anyagi

eszközökről, vagyis hogy ezen gyógykezelés ingyen történjék, arról nem gondoskodott ezen törvény.

Javított ezen az 1898. XXI-iki törvény, mely az orsz. betegápolási alapot teremtette meg, mely alapból tekintet nélkül az illetőségre s minden hosszabb bürokratikus eljárás nélkül, minden szegény vagy csak pillanatnyilag megszorult is államköltségen kaphat ingyenes orvosságot és orvosi segélyt. De egyrészt ezen törvény még mindig nem ment kellőkép népünk köztudatába át, másrészt pedig, ha élni fognak vele népünk összes rászoruló rétegei, úgy a mi szomorú gazdasági viszonyainknál ez majdnem elviselhetetlen terhe lesz az államnak, harmadszor, mert az ilyen ingyenes állami gyógyszer mégis csak az alamizsna jellegével bír s mégis csak sokkal gyorsabban fog szülő gyermekéhez orvost hívni, ha tudja, hogy ehhez szerzett joga van s nem adománykép, szegénységének hivatalos igazolása által juthat hozzá, de mert végre, ha módot adhatunk valakinek, hogy valamit saját erejéből szerezzen, ne utaljuk őt adományra: azért követeljük, hogy törvény által elrendelendő:

III. Az 1891. XIV. t.-c. alapján alakult kötelező betegsegélyző pénztárak tartoznak tagjaik 7 éven aluli gyerme-

keinek ingyenes gyógykezelését alapszabályaikba felvenni.

A betegsegélyző pénztárak ezt minden különösebb megterheltség nélkül fogják tehetni. De még ha különösebb megterheléssel járna is, a tagok erre a célra szívesen fogják a tagdíjfelemeléseket megszavazni. Az 1891. XIV. t.-c. a betegsegélyző pénztárról revízió alatt van s kétségtelen, hogy az immár több mint 10 éves tapasztalatok alapján a helytelen adminisztráció által ma túlnyomó számban passiv pénztárakat regenerálni fogja.

Kétségtelen, hogy a regenerált pénztárak képesek lesznek tagjai 7 éven aluli gyermekeinek ingyenes gyógykezelést nyújtani. A tapasztalat mutatja ugyanis, hogy a jól adminisztrált s ma sem passiv pénztáraknál rendszerint ez már is életbe van léptetve, míg legtöbb passiv pénztár ezen passiv állapotba jutott anélkül, hogy ezen gyógykezelést megpróbálta volna; kétségtelen tehát, hogy nem a családi tagok gyógykezelése tette tönkre a pénztárakat s egyetlen egy pénztár anyagi egyensúlyát sem ez zavarta meg.

A gondolkodó újságolvasó, még jobban, ki hivatása által foglalkozik gyermekekkel, megremül, megdöbben azon gondolatnál, hogy a bűnbe esett 14, 15 éves gyermekkel mi

lesz a börtönben. Ha eltekintünk a született gonosztevők (Lombroso) kis csoportjától, kiket tulajdonképp mint betegeket kellene kezelni, úgy egész kétségtelen, hogy a bűnbe esett gyermek bűnében nem a gyermek, hanem az 6 nevelésével megbízottak, végső fórumban a társadalom a bűnös. Honnan vegyen a munkásnak gyermeke, ki reggeltől estig kora gyermeksége óta felügyelet nélkül kóborol az utcákon, honnan vegyen az ily gyermek erkölcsi erőt, a csábító bűnnek ellentállni. Otthon a nyomort látja csak; az este fáradtan 12-14 órai munka által elcsigázottan, kedvtelenül, rendszerint elkese-redetten haza térő, gyakran magát a nyomor érzelmei ellen joggal, szeszszel elkábító munkás gyermekét nem nevelheti.

Iskoláink nevelésre berendezve nincsenek s egy 80-90 tagból álló osztályban még sokáig nem is fogja ezt a tanító végezhetni. Étikai nevelést gyermekeink az iskolában nem kapnak. A hittani órák etikája, *a jót jutalmazó a rosszat büntető* túlvilági ítélőszék mint látjuk sok gyermekre hatástalan marad s a gyermek a büntető törvénykönyv betűivel összeütközésbe jön. Jaj azonban ezen gyermekeknek, ha a bíró a büntető törvénykönyv betűi által kényszerítve a gyermeket a börtönnek adja át; ott feltétlenül

örök időkre meg lesz mételyezve s mint iskolázott gazember kerül ki a börtön falai közül.

Az állami gyermekmenhelyekről szóló törvény végrehajtása és a gyámügyi törvény gondoskodik arról, hogy oly esetekben, midőn a szülők erkölcsi képtelensége okozza a gyermeknek az elzülését, a gyermek a szülők gyámhatalma alól elvonassék s az állami menhelyekbe helyeztessék el. Külön feladat lesz bíróságaink figyelmét erre ismételten felhívni. Azonban már most követelendő, hogy törvény által elrendeltessék:

IV. 18 éven alóli gyermekek számára, a feltételes büntető jogi elítélés (függetlenül a felnőttek feltételes elítélésétől) hozandó be.

Testileg dégénérait, lelkileg elkeseredett lesz oly gyermek, kit korához és fejlődéséhez nem alkalmas munkával az ipari, mezei vagy házi üzemben alkalmaznak. Ipari törvényünk azon rendelkezése, hogy még 12 éven alóli gyermek is tanonc lehet (1884. XVII. t.-c. 60. §) az 1903. évi gyermekvédelmi anketten, socialisták által megtámadva, még a kormányelnök megbotránkozását is felébresztette. Képzeltető, hogy mi történik egy oly országban, hol a törvény megengedi, módot ad arra, hogy 12 éven aluli gyermek iparos-

tanonc lehessen. Gondoljunk a higiéné minden szabályait kigúnyoló mőhelyeinkre, gondoljunk a Magyarországon mindenőtt dívó 12 órai munkaidőre és képzeljük el, mily generáció fog ily gyermekekből fejlődni, ha egyáltalán fejlődik. Követeljük tehát:

V. hogy törvény által a gyermekeknek a házi, mezei s ipari munkában való alkalmazása szabályozandó.

Mely korra, mely munkák s mily munkaidő engedélyeztessék, ezt csak hosszú, szak-szerű, minden iparágat külön tárgyaló bizottsági tárgyalások által lehet majd eldönteni; de hogy ezen kérdés szabályozást kivan, ezt az említett anketten a kormányelnök is a jelen voltak viharos tapsai között elismerte s Németország ugyancsak ez évben már is megoldotta a kérdést.

Már a negyedik pontban jeleztük a kőborlás veszélyeit. A felügyelet nélkül kőborlott gyermek az elzüllésnek feltétlenül ki van téve s számos esetben a bűnnek karjai közé hull is. A szőleik munkában való elfoglaltsága folytán a felügyelet nélkül levő gyermekek gondozására a kellő orvosság megtaláltatott a napközi gyermek-otthonokban.

Az óvoda vagy iskola mellett egy barátságos szoba, egy egyszerű néni és az egész

felett felügyelő, az egészség tanácsaival dirigáló tanférfi kell. Reggel, mikor munkába megy a szülő, a gyermek oda kerül, az egész iskolai szabad időt ott tölti, este haza menve a munkából a szülő megint magával viszi gyermekét. A napközi otthonban természetesen a gyermeket kora szerint foglalkoztatják. Szép időben sétálnak, játszadoznak felügyelet alatt, de mentől kevésbé feszélyezve, ugyancsak a napközi otthon nénije gondoskodik olcsó, egyszerű, de tápláló uzsona és ebédről. Ezen napközi otthonokat a világért sem kontempláljuk mint humánus intézményeket.

Beláthatatlan kárt okozna, ha a gyermek már ily zsenge korban alamizsnából élne, de a szülőkből a gyermekük iránti kötelességérzet is meglazulna; a munkában levő, munkabíró szülők gyermekei segélyben ne részesüljenek. Mi törvény által elrendelhetőnek tartjuk:

VI. Minden iskolafenntartó tartozik napközi gyermek-otthont berendezni az iskola épületében vagy ahhoz egész közel. De a fenntartás csekély költségeit maguk a szülők viseljék; bizottságok társadalmi úton felügyeljenek s csak egész szegények számára váltsák meg a jegyeket, a gyermekek megbélyegzése nélkül, az állami gyermekmenhelyek révén az állam, vagy

az 51.000/1899. b. ü. m. r. alapján községek vagy humánus egyesületek.

A napköz; otthonnak conviktus jellege legyen: a jómódú munkás gyermeke legyen benne, a szegény, magát félig koldulással fenntartó özvegy gyermekével együtt. Úgy az egyik, mint a másik tudja, hogy érte anyja munkája, anyja szeretete fizet.

Végre még csak egy kicsinek látszó, általán csekélynek látszó követeléssel lépünk fel, de kétségtelen, ez is sok gyermek életének megmentését eredményezi. Törvény által elrendelőnek tartjuk:

VII. A hosszú csövű tejszopókák (biberon à longue tube) gyártásának és eladásának eltiltását.

Már említettük az óriási halálozást emésztési zavarok folytán. Indítványaink sok módozatot tartalmaznak, a népben a gyermektáplálást illetőleg uralkodó tudatlanság elhárítására. Általán egyik rossz szokás sem okoz annyi kárt azonban, mint a hosszú csövű tejszopókák. Gummi, kaucsuk és rendszeren parafadugóból összetettek s még leggondosabb, legtörekvőbb tisztítással sem lehet őket megtisztogatni. A szopás után tej maradékok maradnak benne; ezen tej maradékok erjedésbe mennek át s ezen erjedő részecskék a következő szopás alkalmával a legtisztább

tejet is megfertőzik, a gyermeket bélbeteggé teszik. Jogos tehát a követelés, mely Franciaországban elismert autoritások által ismételtten hangoztattatott, hogy a gyermekvédelem keretén belől, ezen szopók használata megtiltassék.

